

Dubrovnik, Elsinore, Veneția...

Spre deosebire de **Romeo și Julieta**, **Neguțatorul din Veneția** are o faimă proastă. Scena care începe cu versul "Romeo, schimbă-ți numele ce nu-i/ Nimic din tot ce ai..." face parte din vocabularul mondial al toleranței, folosit de toți cei ce cred că dragostea poate învinge devotamentele de clan, în timp ce proza lui Shylock "Dar oare un evreu n-are ochi și el?..."(1), monolog unde cămătarul își pledează cauza, este mult mai puțin celebră. În zonele de conflict armat (Palestina, Bosnia), rezorzi militanți montează cu trupe multiculturale **Romeo și Julieta**, considerându-se că textul poate să purifice conștiințele, în timp ce **Neguțatorul** se arată rar pe scenă, chiar și în zonele liniștite ale planetei, din teama de a nu da argumente celor care și așa se urăsc. Unii învățați susțin că Shakespeare ar fi scris piesa **Neguțatorul din Veneția**, în care un negustor evreu se poartă oribil cu un negustor italian, după descoperirea complotului lui Lopez, un evreu condamnat la moarte sub acuzația că ar fi vrut s-o otrăvească pe regina Elisabeta. Alți savanți susțin că piesa a fost scrisă înaintea acestor evenimente. Oricum, textul a fost folosit în Germania nazistă de către Ministerul Propagandei, condus de Goebbels, într-un celebru spectacol vienez din 1943, cu Wemer Kraus, care – se spune – ar fi justificat "soluția finală". Replica a venit târziu, de la regizorul Peter Zadek, tot la Viena, unde aceeași piesă, într-un decor de zgârie-nori din oțel și sticlă, propunea spectatorilor să contemple propria contribuție la istoria antisemitismului. Probabil că a fost greu de făcut din Shakespeare un aliat al lui Hitler, dar nici să-l transformi în membru la Amnesty International nu merge.

"Cât îl urăsc fiindcă e creștin!", spune Shylock de cum îl vede pe Antonio. În timp ce-i cere bani cu împrumut, Antonio îl consideră o întrupare a diavolului și stabilește exact termenii relaționali ai contractului: "De-mi dai

bani cu împrumut, nu-i dai unui prieten, ci îi dai unui dușman, cu atât mai lesne de pedepsit în caz că nu plătește". La început, Shylock este un dușman politicos, ba chiar șăgalnic: "Ce repede v-aprindeți! Eu voiam/ Să fim prieteni, și să mă iubiți,/ Voiam să uit ocările de-alt-dată/ Și, fără vreo dobândă, să vă dau/ bani cu împrumut, oricât aveți nevoie,/ Dar nici nu vreți să-mi ascultați oferta,/ Măcar că-i bună...". Evreul trăiește și se îmbogățește din camătă, în timp ce negustorului creștin aceasta îi este interzisă de religie. Nevoit să se împrumute pentru a-și ajuta prietenul, Antonio acceptă straniul contract: dacă nu va plăti la timp, evreul pretinde "din trupul dumneavoastră, drept amendă, un funt de carne fragedă, pe-alese". "Șugubeața învoială" cu parfum medieval este încheiată între doi negustori care – amândoi – presupun că nu se va ajunge până acolo, că se vor putea urî de la distanță și după ce se vor fi servit unul de altul. Fiecare crede despre celălalt că nu ar merita să aparțină speciei umane, dar necesitățile vieții le impun o relație contractuală. Din această ambiguitate se hrănește mlađița tragediei. Antonio nu poate plăti, Shylock vrea funtul de carne: "Jurat-am plata să-mi primesc, întocmai/ Cum scrie-n învoială. Dreptu-acesta/ De mi-l tăgăduiți, în greu pericol/ Vă puneți însăși carta libertății/ Cetății voastre".

Prin încăpățănarea lui, Shylock vrea să dovedească existența unor principii de conviețuire care transcend deosebirile religioase. Pentru ca o cetate să fie într-adevăr liberă, ea trebuie să impună respectarea tuturor învoielilor liber încheiate. Dar libertatea ei se exprimă și prin modificarea legii când aceasta și-a pierdut înțelesul. Intransigenței cu care este tratat neamul său Shylock vrea să-i răspundă pe măsură: "Când un evreu îl nedreptățește pe-un creștin, cum îi răspunde acesta în smerenia lui? Prin răzbunare! Când un creștin îl nedreptățește pe-un evreu, cum să

răspundă acesta, dacă nu tot prin răzbunare, urmând pilda creștinului? Ticăloșia de la voi învățată eu o voi pune în practică, și să nu vă mirați dacă vă voi desăvârși învățătura!". Shylock este tolerat la Veneția de dragul bunei funcționări a mecanismului economic. Ca să poată da bani cu camătă, trebuie să fie evreu. Dacă rămâne evreu, nu e om. Fiica lui, Jessica, consideră iudaismul un stigmat: "Deși sunt fiica lui/ Prin sânge, nu-i sunt fiică și prin fire./ Lorenzo, de cuvânt de te vei ține,/ Âst chin se va sfârși, căci soață bună,/ Creștină-oi fi cu tine împreună". Părăsit de fiică, ba chiar și de slugă, Shylock se lansează în aventura absurdă a procesului, respingând versiunea împăciuitoare a Dogelui judecător: În absență, Dogele se referă la el ca la "un zbir cu inima de piatră". Când apare, însă, el își învelește sentimentele în limbaj diplomatic: "Da, Shylock, lumea crede, ca și mine/ Că răutatea ta e doar o mască/ Purtată până-n cea din urmă clipă,/ Când vei vădi o milă și-ondurare/ Mai stranii încă decât ție cruzimea/ Părelnică...". Îmbătat de puterea clipei, cămătarul preferă disprețului ura și vrea să-și ducă sfidarea până la capăt. Victoria lui nu vizează, decât de dragul demonstrației, funtul de carne, el e învingător când tribunalul e gata să cedeze, când legea e gata să-i susțină pretențiile nelegiuite. Îmbrăcat în straie bărbătești, intervine Portia și, ca un iscusit avocat american din zilele noastre, câștigă procesul în favoarea lui Antonio – invocând interpretarea legilor în ansamblu și nu respectarea fiecăreia în parte. Toate legile, inclusiv cea în numele căreia Shylock este scos în afara societății, sunt absurde, când intoleranța le determină consecințele. În alt plan, scena finală, când aceeași Portia, în straie femeiești, e gata să-și pedepsească iubitul pentru că și-a călcat, în condiții excepționale, jurământul (de fapt, tot la instigarea ei), tratează în registru minor tema centrală: viața e mai complicată

decât previziunile omenești codificate în legi și jurăminte. Aceste complicații sunt, probabil, la originea ezitărilor în fața unui text departe de regulile lui "politically correct".

Nu este pentru prima oară când, tot obosind să fie contemporan cu noi, Shakespeare o ia înaintea timpurilor. Acum câțiva ani, la un colochiu, un critic povestea, mai mult amuzat

decât indignat, că în castelul dintr-o stațiune balneară de pe malul Mediteranei, unde lumea bea, dansează și face dragoste, s-a jucat *Hamlet* în costume moderne. "Cei de la curtea lui Claudius semănau cu lumea de pe plajă. În mijlocul acestei societăți agreabile, deodată apare un spectru care spune: «Răzbunare, Hamlet, răzbunare!» Ce să răzbune? Epoca lui Stalin? Holocaustul? Epoca lui Hitler? Spectrul era perfect ridicol. Nu știu ce încerca să facă regizorul. Sensul piesei era perfect răsturnat. Ne aflam la Dubrovnik, de care Elsinore era foarte departe, un lucru al trecutului, al trecutului feudal. Până și holocaustul aparținea istoriei. Prezentul însemna plaja, însemna să faci dragoste și să bei vin. Spectrul, umbra era altceva, umbra unei vechi idei poate, a unei vechi ideologii, a unei povești străvechi"(2). De atunci, spectrele de la Dubrovnik cerând răzbunare se arată nu doar criticilor de teatru. Dilema lui Shylock și a lui Basanio stă în inima tuturor tratatelor internaționale. În cazul în care ele au inimă.

Magdalena Boiangiu

1. *Aici și mai departe, Neguțatorul din Veneția*, traducere de Petre Solomon, Shakespeare, vol. 3, Editura Univers, București, 1984.

2. *John Elsom, Mai este Shakespeare contemporanul nostru?* Editura Meridiane, București, 1994.

Sebastian Comănici (Shylock) și Ion Ruscuț (Bassanio) în *Neguțatorul din Veneția* la Botoșani, în regia lui Iulian Vișa

Sf flash

O frântură din *Madame Bovary*

"Evenimentul Zilei" (21 aprilie 1999) anunță în titlu "Un spectacol de zile mari la Tănase". În text urmează argumentele: "Privită introspectiv, perioada comunistă a grefat o patină vituperantă în cultura românească", scrie Ines Sîrbu. Nu se înțelege cine privește introspectiv sau altcumva, ce e cu patina vituperantă și de ce toate acestea au fost grefate în timpul comunismului la Tănase. Iau DEX (ediția 1975) și traduc cuvânt cu cuvânt: examinat prin autoobservare, intervalul de timp în cursul căruia a existat formațiunea social-economică exprimând ideologia marxistă, a refăcut un țesut cu ajutorul unui alt fragment de țesut, și caracterul său uzat, denigrator (s-a infiltrat?) în totalitatea valorilor materiale și spirituale create în procesul practicii social-istorice precum și a instituțiilor necesare pentru crearea și comunicarea acestor valori. Prin autoobservare nu prea se disting țesuturile sănătoase de cele uzate și denigratoare, perspicacitatea se datorează, probabil, distanței retrospective, adică

îndepărtării în timp de momentul trecut al grefei. Și pentru că acest exercițiu are rezultate atât de neplăcute, autoarea consideră că "punerea în scenă a unei piese scrise în urmă cu treizeci de ani poate părea la prima vedere un gest, eufemistic vorbind, caduc". Ne îngrozește gândul la ce ar fi fost dacă Ines Sîrbu nu apela la blândețea limbajului eufemistic. Dar, o dată pomită pe panta toleranței, ea apreciază "dialogul, o rememorare aproape cinematografică a unei vieți care vine de niciunde și curge implacabil către nicăieri", se bucură că lumea râde de "monotonia unei vieți conjugale care frizează absurdul" și încheie cu o concluzie oarecum surprinzătoare: "o frântură de Tanța și Costel se află în fiecare cuplu din România". Eufemistic vorbind, patina vituperantă rezistă privirii introspectivă, rememorând aproape cinematografic perioada comunistă, acum caducă.

M.B.